

şagirdlər müəllimlərinə inanmır və onlardan real kömək və ya dəstək gözləyirlər. Müasir məktəb müəllimlərinin mənəvi simasını proqnozlaşdırmaqla şagirdlərin 70%-i müəllimi təcürbəli dost, öz peşəsini sevən, fənnini yaxşı bilicisi kimi görürlər. Şagirdlər istəyirlər ki, müəllimlər xeyirxah, ünsiyyətçi, başqasının nöqtəyi-nəzərini başa düşsünlər və həmişə əməkdaşlığa hazır olsunlar.

Tədqiqat zamanı müəllimin tolerant keyfiyyətləri: səbrlilik, çeviklik, həm- söhbətini dinləmək bacarığı, özünə hakim olmaq, refleksiya qabiliyyəti, xeyirxahlıq, empatiya, nəzakətlik, qəbul edilmiş qərarlar üçün mənəvi məsuliyyət, əməkdaşlıq etmək istəyi, pedaqoji prosesdə şagirdlərlə müəllimlər arasında birgə fəaliyyətdə aşkar edilmişdir. Müəllim və şagirdlərin tolerantlığının qiymətləndirilməsi müşahidə, münasibə vəziyyətlərini tənzimləyən müxtəlif variantların təhlili əsasında həyata keçirilmişdir. Gənc müəllimlərin pedaqoji fəaliyyətə psixoloji hazırlığı, özünüreallaşdırma, özünütədqiqetmə vasitəsi kimi hər bir şagirdin tələbat və imkanlarını kifayət qədər nəzərə almaması, onları anlamaması və ona dəyər verməməsi kimi izah oluna bilər. Tolerantlıq müəllimin fəaliyyətinin vəzifələri, məzmunu və xarakterinə uyğun peşəkarlıq tələb edən fərdi keyfiyyətdir. Müəllimin tolerant davranışı şagirdləri əhatə edən sosial mühitdə təhlükəsiz birgə fəaliyyətdir, eləcə də tolerantlığın formalaşması üçün psixoloji ilkin şərtidir. Tolerantlıq ətrafdakı insanlarla və pedaqoji prosesdə şagirdlərlə qarşılıqlı anlaşma əldə etmək, məcburiyyət, təzyiqlə, alçalıcı tələblərdən istifadə etmədən fərqli mövqeləri razılaşdırmaqdır. O həm də başqa şəxslərin maraqlarını pozmamalı istəyi ilə əlaqəli olduğu üçün müəllim mədəniyyətinin ən mühüm peşə keyfiyyətidir.

Ədəbiyyat:

1. Безолева, Г.В., Шеламова, Г.М. Толерантность: взгляд, поиск, решение. М.: Вербум, 2013. - 168 с.
2. Рикель, А.М. Профессиональная Я-концепция и профессиональная идентичность в структуре самосознания личности. Часть 2. // Психологические исследования: электронный научный журнал. - 2011. - № 3 (17). - С.11.
3. Теселкина, Е.Н. К вопросу о толерантности будущих педагогов // PEM: Psychology. Educology. Medicine. - 2014. - №3. - С.67-70.
4. Шалим, В.В. Толерантность (культурная норма и политическая необходимость). - Ростов н/Д. - 2011. - 362 с.

Sevda İmanova
Azərbaycan Dillər Universiteti

MÜASİR DÖVRDƏ GƏNCLƏRİN MƏDƏNİYYƏTLƏRARASI DİALOQA HAZIRLANMASINDA TƏHSİLİN ROLU

Açar sözlər: multikulturalizm, təhsil, mədəniyyət, dil

Keywords: multiculturalism, education, culture, language

Ключевые слова: мультикультурализм, образование, культура, язык

"Həyat böyük bir prosesdir. Bu prosesdə uğurla iştirak etmək üçün insan müasir tələblərə uyğun olan təhsilə malik olmalıdır" [1].

Heydər Əliyev

Qloballaşma prosesi bu gün müxtəlif dilli xalqları bir-birinə yaxınlaşdırır, onların bir-birinə təsirini daha da gücləndirir. Bu yalnız dilin lüğət tərkibində deyil, həm də digər sahələrdə özünü kəskin şəkildə göstərir. Müxtəlif mədəniyyətə sahib olan xalqların dilöyrənmədə seçdikləri mövzu sahələri eynidir. Mədəniyyətlərarası kommunikasiya müxtəlif millətlərin bir-birilə ünsiyyəti zamanı baş verir. Mövcud şəraitə uyğunlaşmaq üçün dil daşıyıcıları olmayan insanlar bu dili öyrənmək məcburiyyətində qaldır. İnsanların dil əlaqələri situasiyalarında, xüsusilə miqrasiya proseslərində bir çox suallar qarşıya çıxır: sözlərin mənası, xalqın milli-mənəvi dəyərləri, hansı vəziyyətdə sual vermək və ya demək, yaranan kommunikasiyanı necə başlamaq və necə qurtarmaq və s. Azərbaycan təhsil sisteminin dünyaya inteqrasiyası, gənc nəslin əmək bazarında uğurla özünün realizə etməsi üçün artıq tədris proqramları, dərsləkləri, tədris materialları günün tələbinə cavab vermək üçün Avropa Şurasının müasir informasiya cəmiyyətində, əməkazarı şəraitində, vacib sənədlər siyahısına daxil etdiyi mədəniyyətlərarası sənətləri tələblərdə formalaşdırmağa yönəlməlidir.

Məlumdur ki, xalqların həyatında mədəni əlaqələrin rolu danılmaz fakt olaraq qalır. Dil və mədəni əlaqələr xalqlar və millətlər arasındakı ən vacib faktorlardan hesab olunur. Bu mənada dilin inkişafı onun

bütün səviyyələrinin təkamülünə səbəb olur. Mədəniyyətlərəsərişənin formalaşdırılması - hər iki (doğma və xarici) mədəniyyətin eyni dərəcədə mühüm rol oynadığı, eyni vaxtda həm mədəni uzaqlaşmanın, həm də mədəni yaxınlaşmanın baş verdiyi və bunun nəticəsində üçüncü bir mədəniyyətin yarandığı və bununla da təhsil inkişaf etdirən bir prosesdir. Bu yeni mədəniyyətə yiyələnən şəxs artıq səciyyəvi xüsusiyyətlərə malik olaraq doğma və xarici mədəniyyətlər arasında aralıq mövqə tutur.

Müasir günlərdə ictimai təcrübənin, dünyagörüşün və mədəniyyətlərəsərişənin formalaşdırılmasında təhsilin rolu əvəzsizdir.

Azərbaycanda təhsilin hər bir səviyyəsində xarici dil müəllimləri tələbələrin öyrəndikləri xarici dil və mədəniyyətə nə qədər dərindən yiyələnmələrini və bu mədəniyyətə qarşı həssas olmalarını anlaşırlar.

Son dövrdə insanların bütün həyat tərzinə, davranışına və fəaliyyətinə güclü təsir etmiş COVID-19 pandemiyası dünyada təhsil sistemlərinə də təsirsiz qalmamışdır. Mədəniyyətlərəsərişənin mahiyyəti və onun xarici dillərin tədrisi prosesində formalaşdırılmasını yolları və metodlarına və əsasən də son dövrdə COVID-19 pandemiyası ilə əlaqədar olaraq çox aktual olan onlayn, distant təhsil zamanı motivasiya faktorunun inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə KIV-in roluna həsr edilmiş tədqiqat işlərinə nəzər salmaq vacibdir. Təhsilin onlayn formasına keçilməsi ali məktəb tələbələrində xarici dil dərsləri zamanı mədəniyyətlərəsərişənin formalaşdırılması məsələsində müəyyən problemlər yaradır. Bu özünü tələbələrdə formalaşdırılmısz mədəniyyətlərəsərişənin səviyyəsini qiymətləndirərkən və xüsusən də bu zaman müəllimlərin müşahidə metodundan istifadəsində yaranan çətinliklər və tələbələrdə motivasiya amilinin aşağı düşməsində göstərmişdir

Bu sərişə əsasən Amerika və Avropa alimləri tərəfindən son onillikdə nəzəri cəhətdən kifayət qədər tədqiq edilmiş və müasir dövrdə də çox aktualdır. Mədəniyyətlərəsərişə əlaqələrin kökünü araşdırarkən görürük ki, bu tarix çox qədimdir. Belə ki, hələ məntiqi təfəkkürün formalaşdığı, xalqlar arasında yaranan iqtisadi və hərbi əlaqələrin meydana gəldiyi dövrdən dillər arasında da müəyyən münasibətlər yaranmağa başlamışdır.

Mədəniyyətlərəsərişənin mahiyyətinə, izahına dair bir çox tədqiqatlarla tanış olduqdan sonra, fikrimizə bəzən ən müvafiq, aktual və geniş olanı mədəniyyətlərəsərişənin görkəmli tədqiqatçılarından olan Durham Universitetinin professoru M. Byramın (Michael Byram), verdiyi tərifi üzərində dayanmalıyıq: "Mədəniyyətlərəsərişə deyərək eyni dərəcədə həm digər mədəniyyətlərin nümayəndələri, həm də öz doğma mədəniyyətinin nümayəndələri ilə uğurla ünsiyyət qurmaq bacarığı başa düşülür" [2].

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, dünya dilləri bir-birilə əlaqəli şəkildə öz inkişaflarını təmin edirlər. Bu gün bizim yaşadığımız cəmiyyət, tolerantlıq prinsiplərini üstün tutan və mədəni müxtəlifliyi alqışlayan Azərbaycan adlı bir dövlət də bütün xalqların dillərinə hörmətlə yanaşır. Bu gün də bu ölkə ulu öndər Heydər Əliyev irsinə sadiqdir. Bu işdə Respublika Prezidenti İlham Əliyevin arxasında xalqı özmlə dəyanmışdır. Azərbaycan tolerant bir ölkə olaraq sülhün qorunmasına öz töhfələrini verən ən yaxşı zəmanətdir. Lakin hər bir vətəndaş xalqların əməkdaşlığının qurulması sahəsində öz məsuliyyətini unutmamalıdır. Ən əsası da bunu insanların şüuruna yerləşdirmək, gənc nəsli tolerantlıq və bərabərlik ruhunda tərbiyə etməkdən ibarətdir. Bunun da əsasında xalqların dini etiqad və dil azadlığı haqqındakı qanunları dayanır. Multikulturalizm demokratik dövlət strategiyasıdır. Multikulturalizm hamı tərəfindən qəbul edilən, müxtəlif mədəniyyətlərə tolerant münasibəti olində əsas tutan dinc, yanaşı yaşamadır.

Beləliklə, aydın olur ki, kütləvi informasiya materialları vasitəsilə mədəni biliklərimizin zənginləşməsində sosial şəbəkə saytlarının rolu əvəzsizdir. İngilis dilini öyrənənlərə bu dildə ünsiyyət bacarığını aşılamaq məqsədilə onlara KIV-i situasiyalar təqdim edilə bilər.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, kütləvi informasiya materialları ilə mədəniyyətlərəsərişənin formalaşdırılması zamanı müəllimin üzərinə bir sıra vəzifələr düşür. Birinci növbədə müəllim sosial ingilis dilinin nə olduğunu müəyyənləşdirməli və dil öyrənənlərin xarici dili öyrənməkdə məqsədlərini, ehtiyac və tələbatlarını araşdırmalıdır.

Kütləvi informasiya materialları əsasında təhlil və müzakirələr xarici dil dərslərinin əsas tərkib hissəsi olmalıdır. Burada əsas məsələ xarici dil müəlliminin tədris zamanı tələbələrdə mədəniyyətlərəsərişənin formalaşdırılması prosesini sistemli və ardıcıl şəkildə təşkili və aparılmasıdır.

Ədəbiyyat:

1. www.lib.aliyevherirage.org
2. M. Byram Teaching—and—Learning Language—and—Culture / M. Byram, C. Morgan. — Clevedon : Multilingual Matters Ltd, 1994. — 219 p.